

Σημειωτική και μετάφραση

Ευάγγελος Κουρδής

Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ekourdis@frl.auth.gr

<https://doi.org/10.26262/mt4f-zb56>

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει αρχικά τη σχέση της σημειωτικής με τη μεταφρασεολογία, τη συζήτηση για το επιστημολογικό τους καθεστώς, τις θέσεις των σημειολόγων για τη μετάφραση και των μεταφρασεολόγων για τη σημειωτική. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το υποπεδίο της σημειωτικής της μετάφρασης και αναπτύσσεται ένας προβληματισμός για το τι αναζητά η μεταφρασεολογία από τη σημειωτική σε εννοιολογικό, μεθοδολογικό και θεωρητικό επίπεδο. Η μελέτη ολοκληρώνεται με την αποτύπωση της επιρροής της σημειωτικής στην ελληνική μεταφρασεολογία και με τον προβληματισμό του συγγραφέα για την αλληλοεπίδραση των δύο ερευνητικών πεδίων.

Λέξεις κλειδιά: σημειωτική, μετάφραση

1. Σημειωτική και μεταφρασεολογία

Ο πολιτισμός αποτελεί μέχρι σήμερα ένα ιδιαίτερο, εκτεταμένο και περίπλοκο ερευνητικό πεδίο, ένα πεδίο που δύσκολα μπορεί να οριοθετηθεί. Εάν δεχθούμε ότι η σημειωτική εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο δημιουργούνται και κατανοούνται τα σημεία σε ένα πολιτισμικό σύστημα, η μετάφραση εξετάζει πως αυτά μεταφέρονται ή μετασχηματίζονται στο ίδιο ή και σε άλλο πολιτισμικό σύστημα, αποτελεί, δηλαδή, συστατικό στοιχείο της μελέτης του πολιτισμού. Αποδεχόμενοι τη θέση του θεωρητικού της σημειωτικής Umberto Eco (1994 [1976: 27] ότι «η σημειωτική μελετά κάθε πολιτισμική διαδικασία ως διαδικασία επικοινωνίας»¹ ήταν αναμενόμενο η Σημειωτική να στρέψει το ενδιαφέρον της και στο χώρο της μετάφρασης, μιας κατεξοχήν πολιτισμικής διαδικασίας. Άλλωστε, όπως

1. Η θέση αυτή του Eco κατατάσσει τη Σημειωτική στις Επιστήμες της Επικοινωνίας.

ο ίδιος θα αναφέρει αργότερα, η ανάπτυξη του ενδιαφέροντος της σημειολογίας για την έννοια της μετάφρασης είναι ουσιαστική «έστω και εάν δεν εκφράζεται ρητά» (Eco, 2003: 23).

Το ενδιαφέρον στη συνάντηση των δύο ερευνητικών χώρων, σημειωτικής και μεταφρασεολογίας², είναι ότι η σημειωτική ενδιαφέρθηκε χρονικά για τη μετάφραση ως πολιτισμική πράξη πολύ πριν η μεταφρασεολογία αρχίσει να προσεγγίζει ερευνητικά τη σημειωτική. Οι δύο ερευνητικοί χώροι αυτονομήθηκαν από τη γλωσσολογία κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Στην αυτονόμηση αυτή η σημειωτική προηγήθηκε καθώς το ερευνητικό ενδιαφέρον των σημειολόγων συμπεριέλαβε και τη μη γλωσσική επικοινωνία ενώ η μεταφρασεολογία συγκροτήθηκε ως πεδίο προς τα τέλη του 20^{ου} αιώνα παραμένοντας επιφυλακτική στην επιλογή μελέτης των μη γλωσσικών σημείων μέσα από την οπτική της μετάφρασης.

Όμως, η σημειωτική και η μεταφρασεολογία μοιράζονται και κοινά χαρακτηριστικά. Πρώτον, είναι και οι δύο διεπιστημονικοί ερευνητικοί χώροι οι οποίοι ξεκίνησαν ως γλωσσοκεντρικοί χώροι. Επίσης, όπως πολλές άλλες ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες χρησιμοποιούν όρους των θετικών επιστημών (*κώδικας, ισοτοπία, βιόσφαιρα, διάφραση [transduction], κ.ά.*). Επίσης, αρκετές από τις έννοιες της σημειωτικής απαντούν τόσο σε μεταφρασεολογικές μελέτες όσο και σε μελέτες σημειολόγων της μετάφρασης. Έννοιες όπως η *σημείωση*, η *δήλωση* και η *συνδήλωση*, το *σημειωτικό σύστημα*, ο *κώδικας*, το *κείμενο* και το *διακείμενο*, αλλά και πολλές άλλες μελετώνται σε θεωρητικό και σε εφαρμοσμένο επίπεδο, εμπλουτίζοντας τόσο τον χώρο της μεταφρασεολογίας όσο και της σημειωτικής. Παράλληλα, και οι δύο φαίνεται να υιοθετούν τη θέση ότι ο πολιτισμός λειτουργεί ως μηχανισμός μετάφρασης, εντός του οποίου τα σημεία μεταφράζονται συνεχώς.

2. Το επιστημολογικό καθεστώς των δύο ερευνητικών χώρων

Είναι ενδιαφέρον ότι το επιστημολογικό καθεστώς και των δύο ερευνητικών χώρων έχει αμφισβητηθεί ακόμη και εκ των έσω. Ο Roland Barthes αναφέρει χαρακτηριστικά στην εναρκτήρια ομιλία του στην έδρα της φιλολογικής σημειολογίας της λογοτεχνίας στο Collège de France στις 7 Ιανουαρίου 1977 ότι:

...η σημειολογία έχει μια σχέση με την επιστήμη, αλλά δεν είναι επιστημονικός κλάδος... Ποια σχέση; Μια σχέση υπηρετική; μπορεί να βοηθήσει ορισμένες επιστήμες, να συμπορευτεί με αυτές για ένα διάστημα, να τους προτείνει ένα πρωτόκολλο λογικής εργασίας, που με βάση αυτό κάθε επιστήμη θα πρέπει να προσδιορίσει τη διαφορά του αντικειμένου της (Barthes, 2007 [1977]: 39).

2. Με τον όρο *μεταφρασεολογία* αποδίδεται από το συντάκτη της μελέτης στην ελληνική γλώσσα ο γαλλικός όρος *traductologie* και ο αγγλικός όρος *translation studies*.

Ο Barthes συνεχίζει ότι:

...η σημειολογία δεν παίζει ρόλο υποκατάστατου σε καμιά επιστήμη: θα επιθυμούσα πολύ να μην πάρει εδώ η σημειολογία τη θέση καμιάς άλλης έρευνας, αλλά, αντίθετα, να τις βοηθήσει όλες, να έχει για κέντρο μια κινητή έδρα, να είναι ο τζόκερ της σημερινής γνώσης, όπως είναι το ίδιο το σημείο για τον κάθε λόγο (Barthes, 2007 [1977]: 39-40).

Είναι ενδιαφέρον ότι ο Barthes καταλήγει σε αυτό το συμπέρασμα πολλά χρόνια μετά τη δημοσίευση του θεωρουμένου και ως μανιφέστου της σημειωτικής *‘Elements de sémiologie’* (Barthes, 1964). Σε αυτό το δοκίμιο παρουσιάζει τον ερευνητικό της χώρο δίνοντας την εντύπωση ότι αναφέρεται σε μία νέα επιστήμη, με όλα τα χαρακτηριστικά και την πολυπλοκότητά της. Η ίδια η ευρύτητα, όμως, του αντικειμένου της σημειωτικής προβληματίσε και τον Eco. Ο Eco (1994 [1976]: 26-27) αφού έθεσε το ερώτημα εάν η σημειωτική είναι πεδίο ή επιστημονικός κλάδος, καταλήγει ότι, «έτσι όπως εμφανίζεται σήμερα, σ’ όλη την πολλαπλότητα και ποικιλία των μορφών της και σε όλη την αταξία», αποτελεί ένα ερευνητικό πεδίο.

Την ευρύτητα του επιστημονικού πεδίου της σημειωτικής επιβεβαιώνει και ο Αλέξανδρος Λαγόπουλος, επισημαίνοντας ότι η σημειωτική

...δεν είναι ένα στενά οριοθετημένο επιστημονικό πεδίο, αλλά εκτείνεται σε ένα έναν εξαιρετικά ευρύ επιστημονικό χώρο: διαχύθηκε και, σε ένα μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, αφομοιώθηκε από όλες τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, και είχε αντίκτυπο ακόμη και σε μερικές φυσικές επιστήμες (Λαγόπουλος, 2004: 7).

Λίγα χρόνια αργότερα, ο Eero Tarasti (2009: 2) διατυπώνει τη θέση ότι «η σημειωτική είναι μια επιστήμη η οποία βρίσκεται πάντα δύο βήματα πιο μπροστά από τις υπόλοιπες, είναι η *avant-garde* των επιστημών»³.

Αναφορικά, με το επιστημολογικό καθεστώς της μεταφρασεολογίας ούτε αυτό φαίνεται να αποτελεί κοινό τόπο για τους θεωρητικούς της μετάφρασης. Ο Jeremy Munday (2004 [2001]: 38) αναφέρει ότι «για πολλά χρόνια, η μετάφραση αντιμετωπιζόταν ως μία παράγωγη και επουσιώδης πρακτική και ως εκ τούτου η ακαδημαϊκή κοινότητα υποτιμούσε τη μελέτη αυτής της δραστηριότητας». Ο Munday (2004 [2001]: 39) συμπληρώνει ότι «...οι πανεπιστημιακοί ερευνητές αντιμετώπιζαν με ‘μεγάλο σκεπτικισμό’ τη μεταφρασεολογική έρευνα ή θεωρούσαν ότι η μετάφραση κατέχει ήδη τη θέση που της αρμόζει στο πλαίσιο των προγραμμάτων σπουδών για τις σύγχρονες γλώσσες».

Κατά τη γνώμη μου, η κριτική για το επιστημονικό καθεστώς της μετάφρασης ασκείται σε δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας σχετίζεται με τη γλωσσική διάσταση

3. Οι μεταφράσεις από την αγγλική και τη γαλλική γλώσσα προς την ελληνική είναι του συντάκτη της μελέτης, εκτός και εάν άλλως επισημαίνεται στις βιβλιογραφικές αναφορές.

της *καθαυτό μετάφρασης* (translation proper) η οποία είναι απόρροια της μακρόχρονης συμπόρευσής της με τη γλωσσολογία και τη λογοτεχνία, προτού αυτονομηθεί σε ξεχωριστό ερευνητικό πεδίο. Η διαπίστωση αυτή αντικατοπτρίζεται σε κεφαλαιώδη έργα της μεταφρασεολογίας όπως το *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (επιμ. Mona Baker & Kirsten Malmkjaer 1998, Mona Baker & Gabriela Saldanha 2009, 2021). Είναι χαρακτηριστικό ότι και στις τρεις εκδόσεις του συλλογικού έργου υπάρχουν άρθρα που παρουσιάζουν την προσέγγιση της μετάφρασης υπό το πρίσμα διαφορετικών επιπέδων γλωσσικής ανάλυσης, όπως πραγματολογία και μετάφραση (pragmatics and translation), κειμενογλωσσολογία και μετάφραση (text linguistics and translation), αντιπαραθετική ανάλυση και μετάφραση (contrastive analysis and translation), ανάλυση του λόγου και μετάφραση (discourse analysis and translation), κοινωνιογλωσσολογία και μετάφραση (sociolinguistics and translation).

Η σύνδεση αυτή της μεταφραστικής πράξης με ένα γλωσσολογικό πεδίο, όπου μάλιστα το γλωσσολογικό πεδίο αποτελεί το πρώτο συνθετικό μέρος του ερευνητικού χώρου, υποδηλώνει ότι η μεταφρασεολογία αποτελεί μια επέκταση ή εφαρμογή της γλωσσολογικής θεωρίας ή ακόμη ότι πολλές από τις διαπιστώσεις της μεταφρασεολογίας έχουν γίνει νωρίτερα από τη γλωσσολογία. Για τον λόγο αυτό ο Gentzler (2014: 18) διαπιστώνει ότι πολλές μεταφραστικές μελέτες στράφηκαν σε διεπιστημονικές έρευνες από το εξωτερικό του πεδίου, αναφέροντας ως παράδειγμα τις Σπουδές ΜΜΕ και τις Κινηματογραφικές Σπουδές. Για τον Gentzler (2014: 21), ο περιορισμός της μεταφραστικής ανάλυσης σε λογοτεχνικές και γλωσσικές ανησυχίες εμποδίσαν στην πραγματικότητα τις ευρύτερες εκτιμήσεις για την κοινωνική αλλαγή.

Άλλοι μελετητές ανάγουν τη σχέση της μεταφρασεολογίας με άλλα ερευνητικά πεδία στον επικοινωνιακό χαρακτήρα της μετάφρασης. Έτσι, οι Ferreira Duarte, Assis Rosa, and Seruya (2006: 2) διαπιστώνουν ότι «η μελέτη των μεταφράσεων ως χαρακτηριστικών των πολιτισμών-στόχων σημαίνει τη διερεύνηση της μετάφρασης σε συσχέτιση με το καταστασιακό και κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, με ένα πλαίσιο επικοινωνίας». Κατά την άποψή τους, πρόκειται για ένα εγχείρημα το οποίο απαιτεί αναγκαστικά τη συνεργασία με άλλους κλάδους, όπως η γλωσσολογία, η κειμενική γλωσσολογία, η ανάλυση του λόγου και της συνομιλίας, η πραγματολογία, η κοινωνιογλωσσολογία, η θεωρία της λογοτεχνίας, η ανθρωπολογία, η κοινωνιολογία, οι πολιτισμικές σπουδές, η σημειωτική, η ιστορία, η φιλοσοφία ή η γνωστική ψυχολογία, μεταξύ άλλων.

Ο δεύτερος άξονας κριτικής προς τη μεταφρασεολογία αφορά τη θέση κάποιων θεωρητικών της μετάφρασης ότι η μεταφρασεολογία δεν δύναται να κατηγοριοποιηθεί ως *επιστήμη*. Για παράδειγμα ο George Steiner (1998: xvί) αναφέρει ότι δεν υπάρχουν θεωρίες της μετάφρασης, αλλά πρόκειται για μια λογική περιγραφή των διαδικασιών, «στην καλύτερη περίπτωση αφηγήσεων εμπειρίας, ευρετικές ή

υποδειγματικές σημειώσεις ενός έργου σε εξέλιξη, χωρίς *επιστημονικό status*». Δεν συμφωνούν, βέβαια, όλοι μεταφρασεολόγοι με τη θέση αυτή. Αρχικά, ο Eugene Nida (1964: 3) είχε διατυπώσει τη θέση ότι «η μεταφορά ενός μηνύματος από μια γλώσσα σε μία άλλη είναι επίσης ένα έγκυρο θέμα για επιστημονική περιγραφή». Αρκετά χρόνια αργότερα ο Nida (2001 [1996]: 51) διαπιστώνει ότι καμιά από τις θεωρίες της μετάφρασης δεν έχει γνωρίσει ευρεία αποδοχή, καθώς «στον 'επιστημονικό κόσμο' αναζητούν ολικές θεωρίες, κάνοντας λόγο για θεωρητικούς που έχουν μολυνθεί από τον ιό του επιστημονισμού και του θεωρητικισμού». Άλλοι πάλι μεταφρασεολόγοι, όπως ο Lambert (2012), καταγράφουν, από τη μία πλευρά, τις αμφιβολίες που υπάρχουν για το ακαδημαϊκό και επιστημονικό καθεστώς της μεταφρασεολογίας, αλλά θεωρούν, από την άλλη, ότι κατάφερε να εξελιχθεί από ένα υπο-πεδίο σε ένα διεπιστημονικό πεδίο.

Βεβαίως, το ένα χαρακτηριστικό δεν αποκλείει το άλλο. Το γεγονός ότι κάποιοι μεταφρασεολόγοι βλέπουν τη μεταφρασεολογία ως από τη φύση της διεπιστημονικό πεδίο, δεν σημαίνει, σύμφωνα με την Baker (1988: 279), ότι δεν εξελίσσεται ή δεν μπορεί να εξελιχθεί από μόνη της σε μια συνεκτική ερευνητική μεθοδολογία. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι οι όποιες διαφωνίες για το επιστημολογικό καθεστώς της σημειωτικής και της μεταφρασεολογίας δεν αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα στην ανάπτυξη του ενδιαφέροντος της ακαδημαϊκής κοινότητας. Πάντως, είτε η σημειωτική είναι μια θεωρία του νοήματος υπηρετική άλλων επιστημών είτε η μεταφρασεολογία η μελέτη μίας μακροδεξιότητας (*skill*) αποτελούν ερευνητικούς χώρους αυξημένου ενδιαφέροντος για τον 21^ο αιώνα. Ενδεχομένως, σε αυτό το πλαίσιο να εντάσσεται και η θέση του Antoine Berman (2005 [1999]: 20) ότι «η μεταφρασεολογία, ακριβώς επειδή οφείλει να είναι αναστοχασμός και εμπειρία, δεν είναι αντικειμενικός *μαθησιακός κλάδος*, αλλά όντως μια σκέψη της μετάφρασης».

3. Θέσεις σημειολόγων για τη μετάφραση

Η μετάφραση ως πολιτισμικό φαινόμενο κατείχε από πολύ νωρίς μια ιδιαίτερη θέση για τους σημειολόγους. Ο Charles Sanders Peirce (1931-1948) διατύπωσε την άποψη ότι το νόημα είναι η μετάφραση ενός σημείου σε ένα άλλο σημείο εντός του οποίου αναπτύσσεται πληρέστερα. Οι θέσεις του Peirce και των μελετητών του για τη μετάφραση οι οποίες συνδέουν το νόημα, την ερμηνεία και τη μετάφραση αποτέλεσαν τη βάση της *ερμηνευτικής προσέγγισης της μετάφρασης* ή *αλλιώς της αγγλοσαξονικής σχολής* της σημειωτικής της μετάφρασης.

Αρκετά αργότερα, ο Roman Jakobson (1959), επηρεασμένος από τις θέσεις του Peirce για τη μετάφραση πρότεινε μια τριμερή κατηγοριοποίηση της μεταφραστικής πράξης μέσα στο ίδιο σημειωτικό σύστημα, τη γλώσσα, την *ενδογλωσσική* και τη *διαγλωσσική μετάφραση*, όσο και μεταξύ διαφορετικών σημειωτικών συστη-

μάτων, τη *διασημειωτική μετάφραση*, με το κείμενο πηγή να είναι πάντα γλωσσικό, αλλά το κείμενο στόχος να είναι πολυσημειωτικό ή πολυτροπικό. Ο Algirdas Julien Greimas (2005 [1966]: 30) θεωρεί, επίσης, ότι «...κάθε σημαίνουν σύνολο διαφορετικής φύσης από εκείνη της φυσικής γλώσσας, μπορεί να μεταφραστεί, με μεγαλύτερη ή μικρότερη ακρίβεια σε μία οποιαδήποτε φυσική γλώσσα». Οι θέσεις του Jakobson και του Greimas και των μελετητών τους για τη μεταφρασιμότητα όλων των σημειωτικών συστημάτων αποτέλεσαν τη βάση για τη μελέτη της μετάφρασης στο πλαίσιο της Γαλλικής σχολής της σημειωτικής⁴ και, εν γένει, και της ιταλικής. Αποτέλεσαν, επίσης, και μία πολύ προοδευτική θέση για την εποχή.

Η σημαντικότητα της μετάφρασης για τη μελέτη του πολιτισμού αναπτύχθηκε συστηματικότερα από τον Juri Lotman (1990) για τον οποίο η μετάφραση είναι ο σημαντικότερος μηχανισμός σημειωτικής μελέτης του πολιτισμού. Ο Lotman ανέδειξε τη σημασία της μετάφρασης μέσα από την επαφή των σημειοσφαιρών μέσα στις οποίες διακινούνται τα πολιτισμικά κείμενα. Παρομοίως, και ο Eco συμφωνεί ότι:

...ο πολιτισμός συνεχώς μεταφράζει τα σημεία σε σημεία, τους ορισμούς σε άλλους ορισμούς, τις λέξεις σε εικόνες, τις εικόνες σε δεικτικά σημεία, τα δεικτικά σημεία σε νέους ορισμούς, τους νέους ορισμούς σε προτασιακές συναρτήσεις, τις προτασιακές συναρτήσεις σε επεξηγηματικές φράσεις, και ούτω καθ' εξής με τον τρόπο αυτό προτείνει στα μέλη του μια αδιάκοπη αλυσίδα πολιτισμικών μονάδων που συνθέτουν άλλες πολιτισμικές μονάδες, και κατ' αυτόν τον τρόπο τις μεταφράζει και τις εξηγεί (Eco, (1994 [1976]: 117).

Οι θέσεις του Lotman και των υπολοίπων συνεργατών του (Toporov 1992, Lotman & Rjatigorskij 1969) αποτέλεσαν τη βάση μελέτης της μετάφρασης στο πλαίσιο της Σχολής Μόσχας-Τάρτου, γνωστής σήμερα και ως Σχολής Τάρτου.

4. Θέσεις μεταφρασεολόγων για τη σημειωτική

Η διεπιστημονικότητα που χαρακτηρίζει τον κλάδο της μεταφρασεολογίας έχει ως αποτέλεσμα πολύ συχνά οι μελετητές της μετάφρασης να επικαλούνται συναφείς και συγγενείς κλάδους με τους οποίους η μετάφραση 'συνομιλεί'⁵. Έτσι, ο Nida (2001 [1996]: 51) αναφέρει ότι:

...κάποιοι μεταφρασεολόγοι έχουν προσπαθήσει να εξηγήσουν τον επιστημονικό χαρακτήρα της μετάφρασης με το να συνδέουν τη δια-

4. Πολύ σημαντική υποστηρίζεται ότι υπήρξε τη συμβολή του Roland Barthes στην ανάπτυξη της έννοιας της διασημειωτικότητας λόγω της συστηματικής του έρευνας στις σχέσεις γλώσσας και εικόνας (βλ. Kourdis, 2021).

5. Δες και Dimitroulia & Kourdis (2019).

δικασία της μετάφρασης με κάποιο συναφή επιστημονικό κλάδο, όπως τη Γλωσσολογία, τη Θεωρία της επικοινωνίας και τη Σημειωτική.

Επίσης, ο Andrew Chesterman (2018) υποστηρίζει ότι οι ερευνητικοί χώροι της σημειωτικής και της μεταφρασεολογίας δεν είναι 'στεγανοποιημένοι', αλλά διαθέτουν ευέλικτα εννοιολογικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται αναλόγως. Για τον Chesterman, καθένας από αυτούς τους ερευνητικούς χώρους μπορούν να προτείνουν ιδέες και εννοιολογικά εργαλεία, σχετικά με την ισοδυναμία, την ομοιότητα, τη αλλαγή των μέσων, τη σχέση της μεταφοράς και ούτω καθεξής. Αυτές οι ιδέες και τα εννοιολογικά εργαλεία μπορούν να συνδυαστούν για μία πλουσιότερη ανάλυση συγκριτικά με εκείνη η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί παραμένοντας σε ένα μόνο θεωρητικό πεδίο.

Η πιο τολμηρή, όμως, θέση διατυπώθηκε από τη Susan Bassnett. Για την Bassnett (2002: 22), το πρώτο βήμα για τη μελέτη της διαδικασίας της μετάφρασης είναι η παραδοχή ότι, «αν και στον πυρήνα της μετάφρασης βρίσκεται η γλωσσολογική δραστηριότητα, αυτή ανήκει περισσότερο στη Σημειωτική, την επιστήμη που μελετά τα σημειωτικά συστήματα και τις δομές τους, τις σημειωτικές διαδικασίες και λειτουργίες». Τη σημειωτική διάσταση της μετάφρασης αναδεικνύει και ο Stefano Arduini (2007: 189) για τον οποίο η μετάφραση, καθώς αποτελείται από σημειωτικό υλικό, αναπόφευκτα περιλαμβάνει και ιδεολογικό υλικό. Για τον Arduini, οι σημειωτικές αλλαγές που επιφέρει η μετάφραση περιλαμβάνουν τις ιδεολογίες των διαφόρων πολιτισμών.

Παρομοίως, μια άλλη σημαντική θεωρητικός της μετάφρασης, η Mona Baker, υιοθετεί τη θέση ότι η μετάφραση πρέπει να προχωρήσει πέρα από τη γλώσσα μέσω της σημειωτικής. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι:

...προχωρούμε πέρα της λεκτικής έκφρασης, τον παραδοσιακό χώρο της μετάφρασης, για να εξετάσουμε πως κατανοούμε ποικίλα σημεία, λεκτικά και μη, καθώς και πώς οι πολλοί τρόποι με τους οποίους αυτά τα σημεία χρησιμοποιούνται, αξιοποιούνται και αποκτούν νέες σημασίες σε διαφορετικά συμφραζόμενα μπορούν να επηρεάσουν το έργο των μεταφραστών και των διερμηνέων (Baker, 2021 [2018]: 377).

Τα παραδείγματα που επικαλείται, όπως η ποίηση, η εικονογραφημένη παιδική λογοτεχνία, τα κόμικς, οι ταινίες, το προωθητικό υλικό και οι διαφημιστικές καμπάνιες (Baker, 2021: 378) δείχνουν το άνοιγμα που επιχειρεί η μεταφρασεολογία σε μη γλωσσικά, σε πολυσημειωτικά και σε πολυτροπικά πολιτισμικά κείμενα. Επίσης, είναι ενδιαφέρον ότι αρκετοί θεωρητικοί της μετάφρασης δεν θεωρούν στεγανοποιημένους ούτε τις τρεις κατηγορίες της μετάφρασης (ενδογλωσσική, διαγλωσσική και διασημειωτική) τους οποίους τυποποίησε ο Jakobson (1959). Στο πλαίσιο αυτό ο Erdwin Gentzler αναφέρει ότι:

Οι τρεις τομείς του Jakobson αλληλοσυμπληρώνονται και μπορεί εύκολα, να δει κανείς, αποδεχόμενος τον ορισμό του, το πώς η μεταφραστική θεωρία δύναται γρήγορα να εμπλέξει το σπουδαστή σε ολόκληρο το διασημειωτικό δίκτυο γλώσσας και πολιτισμού που άπτεται όλων των επιστημονικών τομέων και ειδών λόγου (Gentzler, 2012 [2001]: 1-2).

Η μεταφρασεολογία αναμφισβήτητα κατάφερε να ξεφύγει από τον στενό εναγκαλισμό της με τη γλωσσολογία, διότι αντλεί έννοιες και μεθόδους όχι μόνο από τη Σημειωτική αλλά και από συναφείς ακαδημαϊκούς κλάδους όπως είναι οι Πολιτιστικές Σπουδές (εξού και ο όρος *πολιτισμική μετάφραση*) και η Κοινωνική Ανθρωπολογία (εξού και ο όρος *ανθρωπολογική μετάφραση*), οι Οπτικές Σπουδές (εξού και ο όρος *οπτική και διαεικονική μετάφραση*) ή οι Επιστήμες της Επικοινωνίας (οι οποίες προσεγγίζουν τη μετάφραση ως πράξη επικοινωνίας).

Αυτή η επιρροή διευρύνει την έννοια της μετάφρασης στο βαθμό που δεν μιλάμε πλέον για τη μεταφορική χρήση του όρου μετάφραση, θεωρώντας ότι έχει παγιωθεί - τουλάχιστον πολύ περισσότερο από ό, τι στο παρελθόν - η θέση ότι η μετάφραση είναι σήμερα «κάτι περισσότερο από λέξεις» (Gottlieb, 2018: 45). Έτσι, δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι έχουμε εισέλθει στην εποχή των *μεταμεταφρασεολογικών σπουδών*. Ο όρος προτάθηκε από τους Siri Nergaard & Stefano Arduini (2011: 8) οι οποίοι προτείνουν την έναρξη ενός διεπιστημονικού ερευνητικού πεδίου με τη μετάφραση ως ερμηνευτικό και λειτουργικό εργαλείο. Οι δύο μελετητές εισηγούνται ένα νέο τοπίο στη μεταφρασεολογία όπου η μετάφραση θεωρείται θεμελιωδώς διεπιστημονική, κινητή και ανοιχτή. Ο Gentzler (2014: 20) διευκρινίζει ότι οι δύο ερευνητές με την πρότασή τους ανοίγουν το πεδίο της σκέψης για τη μετάφραση εκτός του επιστημονικού πεδίου της μεταφρασεολογίας και δέχονται επιρροές από την τέχνη, την αρχιτεκτονική, την εθνογραφία, τις σπουδές μνήμης, τη σημειωτική, την ψυχολογία, τη φιλοσοφία, τις οικονομικές επιστήμες και τις σπουδές φύλου. Στην ίδια θέση καταλήγει και ο Alexis Nouss (2005: 228) ο οποίος υποστηρίζει ότι «μετά τη *συνείδηση* (consciousness) τον δέκατο ένατο αιώνα και τη *γλώσσα* (language) τον εικοστό, η *μετάφραση* (translation) μπορεί να θεωρηθεί ότι καθορίζει το σύγχρονο ήθος και ότι ως τομέας της γνώσης, απαιτεί μια καινοτόμο, εγκάρσια, *μεικτή επιστημολογία*». Σύμφωνα με τον Nouss, η πολλαπλότητα που αποκαλύπτεται μέσω της πράξης της μετάφρασης διπλασιάζεται από την πολλαπλότητα των νοημάτων που αποδίδονται στην ίδια την πράξη, καθιστώντας αναγκαίες τις διεπιστημονικές προσεγγίσεις.

5. Η Σημειωτικής της μετάφρασης

Το ερευνητικό πεδίο που μελετά τη σημειωτική και τη μετάφραση ονομάζεται *Σημειωτική της μετάφρασης* (Semiotics of translation ή Translation Semiotics).

Ο όρος που προτάθηκε από τον Gideon Toury (1980), αν και νωρίτερα ο Anton Popović (1975: 16) αναφέρθηκε στη σημειωτική της μετάφρασης υπογραμμίζοντας «τη σημειωτική φύση και πτυχή» που χαρακτηρίζει τη μεταφραστική διαδικασία λόγω των χωροχρονικών διαφορών. Ένας ακριβής ορισμός του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου έρχεται από τον Peeter Torop, έναν από τους επιφανέστερους εκπροσώπους της σύγχρονης σχολής του Τάρτου. Ο Torop (2008: 257) δηλώνει ότι «η οντολογία της σημειωτικής της μετάφρασης έγκειται στην αναγνώριση του γεγονότος ότι ο πολιτισμός λειτουργεί από πολλές απόψεις ως μεταφραστικός μηχανισμός, ως διαμεσολάβηση και ότι η διαμεσολάβηση στον πολιτισμό συμπεριλαμβάνει τόσο την επικοινωνία όσο και την αυτοεπικοινωνία».

Για τη Ritva Hartama-Heinonen ο χώρος της σημειωτικής της μετάφρασης διαρθρώνεται μέσα από την επαφή του με διαφορετικά πεδία. Συγκεκριμένα, η Hartama-Heinonen (2015) θεωρεί ότι μια σημειωτική προσέγγιση της μετάφρασης συνδέεται άμεσα με σημειωτικά πεδία τα οποία είναι φιλοσοφικά (Peirce, Morris), γλωσσολογικά και κοινωνιοσημειωτικά (Saussure), πολιτισμικά (Lotman), μεταδομιστικά (Barthes, Derrida) και υπαρξιακά ή νεοσημειωτικά (Tarasti). Για την Hartama-Heinonen, αυτές και πολλές άλλες προσεγγίσεις στη σημειωτική αποτελούν το κοινό έδαφος και επομένως την κοινή γλώσσα των σημειολόγων της μετάφρασης, αν και η μεταδομιστική και υπαρξιακή τάση δεν φάνηκαν να επηρεάζουν τους μελετητές της σημειωτικής προσέγγισης της μετάφρασης.

Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί ότι οι Kourdis και Hartama-Heinonen (2023) διαπιστώνουν ότι πολύ λίγοι σημειολόγοι έχουν μόνιμο ενδιαφέρον για τις μεταφράσεις και τη μεταφραστική διαδικασία. Μάλιστα, οι ενθουσιώδεις σημειολόγοι της μετάφρασης δεν ενδιαφέρονται απαραίτητα για όσα έχει επιτύχει η μεταφρασεολογία, ούτε είναι πάντα προσηλωμένοι σε μια συγκεκριμένη σημειωτική θεωρία, αλλά μπορεί να ενεργούν στην αναζήτηση της γνώσης εκλεκτικά, χρησιμοποιώντας παράλληλα μεικτές μεθόδους. Για τον Alin Olteanu (2019: 105-106), η επιστημολογική αρετή της σημειωτικής είναι ότι προσφέρει ένα πλαίσιο για την πολυπροπική και διατροπική διάφραση (multi- and cross-modal transduction), απαλλαγμένη από τις αυστηρά γλωσσολογικές θεωρίες μετάφρασης.

6. Τι αναζητά η Μεταφρασεολογία από τη Σημειωτική

Μέσα από μελέτες των μεταφρασεολόγων οι οποίες επεκτείνονται και στη σημειωτική θεωρία διαφαίνεται ότι η μεταφρασεολογία επηρεάζεται από τη σημειωτική σε επίπεδο υιοθέτησης εννοιολογικών της εργαλείων, μελέτης των ερευνητικών της μεθόδων και υιοθέτησης μέρους του θεωρητικού της υπόβαθρου για συγκεκριμένα υπο-πεδία της μεταφρασεολογίας.

6.1. Εννοιολογικά εργαλεία της σημειωτικής

Ο Gentzler (2014: 18) διαπιστώνει ότι καθώς η μεταφρασεολογία αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1990 και στις αρχές της δεκαετίας του 2000 με πολύ παραγωγικό τρόπο, κανένας μελετητής ή σχολή δεν είχε αρκετά εργαλεία για να διερευνήσει όλο το φάσμα των πεδίων στα οποία λάμβαναν χώρα μεταφράσεις. Ο Gentzler συνεχίζει ότι με το δανεισμό ιδεών και εννοιών από άλλους κλάδους, οι μελετητές της μεταφρασεολογίας μπόρεσαν να κερδίσουν μεγάλη διορατικότητα σε πρόσθετες μεταφραστικές φαινόμενα και το συγκεκριμένο ερευνητικό πεδίο γνώρισε μια άλλη άνθηση. Ο Lambert (2012: 84) αναφέρει ότι ο μεταφρασεολόγος «Yves Gambier έχει προειδοποιήσει ενάντια σε μια περισσότερο ή λιγότερο μηχανική (συχνά διμερή) διερεύνηση γειτονικών κλάδων της μεταφρασεολογίας, είτε πρόκειται για τη γλωσσολογία, την αφηγηματολογία, την κοινωνιολογία ή τη σημειωτική». Πιο συγκεκριμένα, συστήνεται από τον Gambier η αποφυγή της μονόδρομης χρήσης των γειτονικών επιστημονικών κλάδων από την οπτική γωνία της μεταφρασεολογίας, ιδίως κατά της χρήσης βασικών εννοιών των οποίων η αποτελεσματικότητα δεν έχει δοκιμαστεί στη μεταφρασεολογία όσον αφορά τη συνάφεια με το πλαίσιο.

Η μεταφρασεολογία, πάντως, έχει χρησιμοποιήσει από αρκετά νωρίς εννοιολογικά εργαλεία της σημειωτικής. Πρώτα-πρώτα, η έννοια του *κειμένου*⁶, για την ακρίβεια, του *πολιτισμικού κειμένου* (cultural text), η οποία περιλαμβάνει για τη σημειωτική όχι μόνο μηνύματα σε φυσική γλώσσα, αλλά και σε κάθε φορέα αναπόσπαστου (κειμενικού) νοήματος όπως είναι μια τελετή, ένα έργο τέχνης ή ένα μουσικό έργο (Lotman et al., 2013 [1973]: 58) . Ο André Lefevere αναφέρει ότι:

...η μεταφραστική «θεωρία» τελικά απομακρύνθηκε από τη λέξη και την πρόταση προς το κείμενο, ακολουθώντας νέες εξελίξεις στη γλωσσολογία που καταξίωσαν την κειμενογλωσσολογία. Όχι μόνο η πρόταση αναγνωρίστηκε ως κάτι περισσότερο από το άθροισμα των λέξεών της και το κείμενο ως κάτι περισσότερο από το άθροισμα των προτάσεών του (Lefevere, 2001 [1996]: 282).

Η διεύρυνση της έννοιας του κειμένου η οποία ήταν συνυφασμένη μέχρι τότε αποκλειστικά με το γλωσσικό σύστημα (γλωσσικό κείμενο) αποτέλεσε μια ουσιαστική συμβολή της σημειωτικής στη μελέτη του πολιτισμού καταδεικνύοντας την ιεράρχηση και δομή της συνέργειας των σημειωτικών συστημάτων στην παραγωγή σημασίας και της πολυσημειωτικής-πολυτροπικής φύσης του σύγχρονου

6. Ο Danesi είναι ακόμη πιο αναλυτικός και αναφέρει ότι «ο όρος *κείμενο* συμπεριλαμβάνει πράγματα όπως συζητήσεις, γράμματα, ομιλίες, ποιήματα, μύθους, μυθιστορήματα, τηλεοπτικά προγράμματα, ζωγραφικούς πίνακες, επιστημονικές θεωρίες, μουσικές συνθέσεις, κ.ά. [...] Τα κείμενα αποτελούν σύνθετα φαινόμενα: δεν ερμηνεύονται βάσει των συστατικών τους μερών [...] αλλά ολιστικά ως ενιαία σημεία» (Danesi, 2017 [2004]: 33).

πολιτισμού. Δεν είναι τυχαίο που ο Eco (2003: 51) επισημαίνει ότι «η μετάφραση, πράγμα που αποτελεί βασική αρχή της μεταφρασεολογίας, δεν γίνεται μεταξύ [σημειωτικών] συστημάτων, αλλά μεταξύ κειμένων»⁷.

Σχεδόν την ίδια περίοδο, οι λογοτεχνικές σπουδές ενσωμάτωσαν μια ακόμη έννοια της σημειωτικής, αυτή του *διακειμένου* (intertext), όπως προτάθηκε αρχικά από τη Julia Kristeva (1969) και αναλύθηκε περαιτέρω από τον Roland Barthes (1973) και τον Gerard Genette (1992, 1997a, 1997b). Η Kristeva (1969) ορίζει τη *διακειμενικότητα* ως μια διασταύρωση εκφωνημάτων που προέρχονται από άλλα κείμενα, μια μεταφορά στον επικοινωνιακό λόγο προηγούμενων ή συγχρονικών εκφωνημάτων. Ο Eco (2003: 290) αναφέρει ότι:

...η πρακτική της μετάφρασης προσφέρει έναν καλό ακρογωνιαίο λίθο για να αναγνωρίσουμε την παρουσία της διακειμενικής αναφοράς σε ένα κείμενο: γίνεται όταν οι μεταφραστής νιώθει υποχρεωμένος να καταστήσει αισθητή στη γλώσσα του την πηγή του πρωτότυπου κειμένου.

Η έννοια του διακειμένου πέρασε στη μεταφρασεολογία, κυρίως, μέσα από τη λογοτεχνική μετάφραση.

Η διεύρυνση των εννοιών του κειμένου και του διακειμένου μπορεί για τη σημειωτική να μην αφορά καν γλωσσικές παραγωγές, συνεχίζουν όμως να ενδιαφέρουν τη μεταφρασεολογία. Χαρακτηριστική είναι η θέση του Lawrence Venuti (2013) ότι η διακειμενικότητα είναι σημαντική για την παραγωγή και πρόσληψη των μεταφράσεων καθώς επιτρέπει και περιπλέκει τη μετάφραση, εμποδίζοντάς την, όμως, να είναι μια αδιάφορη επικοινωνία και ανοίγοντας το μεταφρασμένο κείμενο σε ερμηνευτικές δυνατότητες που ποικίλλουν ανάλογα με τις πολιτιστικές συνιστώσες κατά την πρόσληψή του.

Δεν έχουν όμως όλοι οι μεταφρασεολόγοι την ίδια άποψη. Ο Basil Hatim (1997: 29-30) αναφέρει ότι:

...μια ποικιλία από τα λεγόμενα εκφραστικά λάθη μπορούν να αποδοθούν κυρίως σε κακό χειρισμό των διακειμενικών σχέσεων και ότι κατά την αντιμετώπιση τέτοιων προβληματικών περιοχών στη μεταφραστική διαδικασία, η έννοια της διακειμενικότητας έχει συχνά οριστεί μάλλον χαλαρά.

Για τον Hatim, ο όρος είτε έχει γίνει περιορισμένα κατανοητός ώστε να περιλαμβάνει μόνο τα πιο υποτυπώδη διακειμενικά φαινόμενα, είτε έχει οριστεί πολύ χαλαρά ώστε να περιλαμβάνει ένα τεράστιο φάσμα συγκεκριμένων εκδηλώσεων, οι

7. Η μετάφραση του σημειωτικού συστήματος της γλώσσας με εκείνο του χρώματος, το οποίο αποτελεί συνήθως μέρος του κειμένου της εικόνας, δεν φαίνεται να επιβεβαιώνει απόλυτα αυτή τη θέση του Eco.

οποίες εμφανίζονται υπό τον γενικό όρο *διακειμενικότητα*. Σε κάθε περίπτωση, ελάχιστη πρακτική βοήθεια προσφέρει αυτή η δυνητικά πολύτιμη έννοια τόσο για τη θεωρία όσο και για την πρακτική της μετάφρασης.

Μια ακόμη έννοια που έλκυσε το ενδιαφέρον των μεταφρασεολόγων είναι αυτή του *κώδικα*. Η θέση του Jakobson (1959: 233) ότι η μετάφραση αφορά δύο ισοδύναμα μηνύματα σε δύο ισοδύναμους⁸ κώδικες θεωρείται από αρκετούς μεταφρασεολόγους ένα από τα ερευνητικά ερεθίσματα που τους ώθησαν να μελετήσουν τη μεταφραστική διαδικασία υπό το πρίσμα της έννοιας του *κώδικα* (code). Κατά τη γνώμη μου, αν και οι περισσότεροι σημειολόγοι ταυτίζουν την έννοια του *κώδικα* με την έννοια του *γλώσσας*, στη μεταφρασεολογία ο όρος φαίνεται να χρησιμοποιείται για να εκφράσει *τη γλώσσα και τις (δομικές και εκφραστικές) ιδιαιτερότητές της*, καθώς και το μη γλωσσικό σημειωτικό σύστημα πάνω στο οποίο αυτές ενδέχεται να δομούνται. Στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν τον επιστημολογικό χαρακτήρα της μετάφρασης, οι μελετητές της φαίνεται να χρησιμοποιούν τον όρο *κώδικα* για να αποδώσουν την πολυπλοκότητα που συνεπάγεται η μετάβαση από ένα σύστημα προέλευσης σε ένα σύστημα στόχο, ιδίως όταν η μετάφραση λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο (βλ. Kourdis, 2018).

Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και το ενδιαφέρον της μεταφρασεολογίας για έναν ακόμη όρο της σημειωτικής αυτόν της *συνδήλωσης* (connotation). Η συνδήλωση παρουσιάστηκε ως έννοια αναλυτικά από τον Barthes (1964b) στο άρθρο του «*Éléments de sémiologie*», το οποίο θεωρείται ένα από τα μανιφέστα της σημειωτικής θεωρίας. Η συνδήλωση αποτελεί, μάλιστα, έναν όρο που εφαρμόστηκε άμεσα από τον ίδιο τον Barthes στη μελέτη της έντυπης διαφήμισης (Barthes 1964a). Ο Barthes (1964b) επισημαίνει ότι η συνδήλωση αποτελεί σημειωτικό σύστημα β' βαθμού, ανήκει, δηλαδή, στο επίπεδο της ιδεολογίας. Όπως αναφέρει ο Barthes (2007 [1970]: 19), «η συνδήλωση είναι ένας προσδιορισμός, μια σχέση, μια αναφορά, ένα χαρακτηριστικό, που έχει τη δύναμη να αναφέρεται σε παλαιότερες, σε επόμενες ή σε εξωτερικές αναφορές, σε άλλους τρόπους του κειμένου (ή ενός άλλου κειμένου)».

Ο Barthes συμπληρώνει ότι «οι συνδηλώσεις είναι έννοιες που δεν υπάρχουν ούτε στο λεξικό ούτε στη γραμματική της γλώσσας στην οποία είναι γραμμένο ένα κείμενο». Για τον Barthes (2007 [1970]: 20),

...λειτουργικά η συνδήλωση, γεννώντας εξ ορισμού το διπλό νόημα, αλλοιώνει την καθαρότητα της επικοινωνίας: είναι ένας *θόρυβος*, ηθελημένος, προσεκτικά επεξεργασμένος, που εισάγεται στον φαντασι-

8. Ο Stecconi (2018: 92) υποστηρίζει ότι η σημειωτική έχει βοηθήσει τους μελετητές της μετάφρασης να αντιμετωπίσουν αυτό που ίσως είναι το πιο πολυσυζητημένο θέμα στη βιβλιογραφία της, την ισοδυναμία.

ακό διάλογο του συγγραφέα με τον αναγνώστη, με άλλα λόγια μια αντι-επικοινωνία....

Αυτό το διπλό νόημα, αυτός ο *θόρυβος* είναι δύσκολο να καταγραφεί, λημματογραφηθεί, άρα, και να μεταφραστεί. Κι' αυτό διότι μπορεί στο πέρασμα του χρόνου αυτό το διπλό νόημα να χαθεί ή να αντικατασταθεί ακόμη από το αντίθετο του πληροφοριακό φορτίο, όπως, για παράδειγμα έγινε στην ελληνική γλώσσα με τον όρο «μαντάμ» η συνδήλωση της οποίας μεταβλήθηκε από θετική σε αρνητική. Πολύ σωστά, όμως, ο Georges Mounin (1963: 166-167) αναφέρει ότι «οι συνδηλώσεις αντιστέκονται στη μετάφραση, αλλά ότι πρέπει να μεταφράζονται όπως και οι δηλώσεις».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μελέτες για τη συνδήλωση από μεταφρασεολόγους όπως ο Nida (1964) ο οποίος αναλύει εκτενώς τις κατηγορίες νοήματος (meaning). Οι Nida και Taber (1982 [1969]: 91-92) ορίζουν ως συνδηλωτικό νόημα «αυτή την πτυχή του νοήματος που έχει σχέση με τις συναισθηματικές μας αντιδράσεις στις λέξεις». Κατά την άποψή τους, για να κατανοήσουμε τη φύση του συνδηλωτικού νοήματος είναι σημαντικό να σημειώσουμε τις τρεις κύριες πηγές του: α) τους ομιλητές που συνδέονται με τη λέξη, β) τις πρακτικές περιστάσεις στις οποίες χρησιμοποιείται η λέξη και γ) το γλωσσικό περιβάλλον που χαρακτηρίζει τη λέξη. Ο Peter Newmark (1998: 16) αναφερόμενος στη μετάφραση του λογοτεχνικού κειμένου θεωρεί ότι πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στις συνδηλώσεις του, είτε πρόκειται για αλληγορία, είτε για σχόλιο για την κοινωνία, λαμβάνοντας υπόψη αυστηρά και το περιβάλλον του κειμένου.

Ειδικά, οι δύο τελευταίοι όροι, *κώδικας* και *συνδήλωση*, φαίνεται να προβληματίζουν ιδιαίτερα τους μεταφρασεολόγους που ασχολούνται με τη μετάφραση μεταξύ γλωσσικών σημείων. Οι περισσότεροι φαίνεται να καταδεικνύουν την αναγκαιότητα της μετάφρασης όχι μόνο της δήλωσης, αλλά και της συνδήλωσης, η ιδιαίτερη πολιτισμική διάσταση της οποίας δυσκολεύει την οριοθέτησή της και αποτελεί μία πρόκληση για μεταφραστές και μεταφρασεολόγους.

6.2. Μέθοδοι της σημειωτικής

Η μεταφρασεολογία δύναται, επίσης, να κάνει χρήση και σημειωτικών μεθόδων για τη μελέτη της μεταφραστικής πράξης όπως για παράδειγμα να εφαρμόσει στη διαγλωσσική μετάφραση τη μέθοδο των *σημασιολογικών ισοτοπιών* (semantic isotopies) (Greimas, 2005 [1966]) η οποία συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση δύο πολιτισμικών συστημάτων που έρχονται σε επαφή. Συνάμα, και η μέθοδος του *σημειωτικού τετραγώνου* (semiotic square) του Greimas⁹ δύναται να συμβάλει αποτελεσματικά στην επιλογή και εισαγωγή κατάλληλου όρου στη σύνταξη λεξικών και στη διαγλωσσική μετάφραση. Παράλληλα, τις τελευταίες δεκαετίες καταγρά-

9. Βλ. Troqe (2015, 2016).

φονται αρκετές μελέτες που αφορούν τη μετάφραση των πολιτισμικών κειμένων με τη θεωρητική πρόταση της *σημειόσφαιρας* του Juri Lotman, ειδικά στο χώρο των διακαλλιτεχνικών σπουδών (interart studies) και της μουσειολογίας.

Επίσης, καθώς η σημειωτική συγκεντρώνει μελέτες που αφορούν και τη μη γλωσσική επικοινωνία, ιδιαίτερα χρήσιμη δύναται να είναι και η εφαρμογή σημειωτικών κριτηρίων στη μελέτη της διαγλωσσικής και της ενδογλωσσικής μετάφρασης. Η μετάφραση η οποία λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε γλωσσικά συστήματα είτε είναι ενδογλωσσική είτε διαγλωσσική ακολουθεί κάποιες σημειωτικές συμβάσεις, οι οποίες πολλές φορές συνδέονται και με την αξιολόγηση της μεταφραστικής διαδικασίας. Αυτές οι συμβάσεις κατηγοριοποιούνται με τη μορφή κριτηρίων που ακολουθούν.

- *Το κριτήριο της ποσοτικής ισοδυναμίας.* Σύμφωνα με τον Derrida (2004: 428), «ο μεταφραστής επιφορτίζεται με μια μετάφραση η οποία πρέπει να είναι ποσοτικά ισοδύναμη με το αρχικό κείμενο της γλώσσας πηγής», συνδέοντας αυτή η διαδικασία με τον αριθμό των λέξεων και την αισθητική του εκφωνήματος. Με άλλα λόγια, δεν δύναται -τουλάχιστον στις μη ιδεογραφικές γλώσσες- το μετάφρασμα να υπερβαίνει κατά πολύ σε έκταση το πρωτότυπο, διότι στην περίπτωση αυτή τίθεται σημειολογικά το ερώτημα της «καλής μετάφρασης». Το ίδιο επισημαίνει και ο Eco (2003: 350) σύμφωνα με τον οποίο «... ενστικτωδώς, καταλήγουμε να κρίνουμε την επάρκεια μιας μετάφρασης με όρους ποσοτικών σχέσεων ανάμεσα σε φυσικές ουσίες». Μάλιστα, ο Eco δίνει το εξής παράδειγμα:

ας υποθέσουμε ότι δίνουμε σε ένα μεταφραστή την εκτύπωση ενός γαλλικού κειμένου σε σχήμα A4, με γραμματοσειρά Times 12 στιγμών, και 200 σελίδων, και μας φέρνει ως αποτέλεσμα της δουλειάς του μια εκτύπωση με την ίδια γραμματοσειρά, στο ίδιο σχήμα, αλλά 400 σελίδων. Η κοινή λογική μας προειδοποιεί ότι κάτι σε αυτή τη μετάφραση δεν πρέπει να πηγαίνει καλά (Eco, 2003: 26).

- *Το κριτήριο της ισοδυναμίας των μερών του λόγου.* Πολύ συχνά, ο μεταφραστής προχωρεί στο κείμενο-στόχο σε εκτεταμένες αλλαγές των μερών του λόγου μετατρέποντας, παραδείγματος χάριν, ένα ρήμα του πρωτότυπου κειμένου σε ουσιαστικό (ή και το αντίθετο), ένα ρήμα σε επίρρημα, κ.ο.κ. Βεβαίως, πρόκειται για επιλογές που σκοπό έχουν την καλύτερη αποτύπωση του περιεχομένου του κειμένου-πηγή στο κείμενο-στόχο. Πρόκειται για *μετάταξη*, μία θεμιτή μεταφραστική τεχνική. Η έκταση, όμως, αυτών των αλλαγών επηρεάζει, πολλές φορές, το χαρακτήρα, το ύφος του κειμένου-στόχου. Για παράδειγμα, γνωρίζουμε από τη γλωσσολογία ότι τα επίθετα είτε καθορίζουν τη γενική σημασία των ουσιαστικών και προσθέτουν σαφήνεια και ακρίβεια στο λόγο είτε ως κατηγορούμενα συμπληρώνουν τη σημασία του ρήματος που εκδηλώνει κάποια

ιδιότητα που αποδίδεται στο υποκείμενο. Όπως, επίσης, και ότι το επίρρημα υιοθετείται κυρίως για υφολογικούς λόγους. Μια καταχρηστική, λοιπόν, αλλαγή της ισορροπίας στα μέρη του λόγου ενδέχεται να επηρεάσει σημειολογικά τα υφολογικά χαρακτηριστικά στο κείμενο-πηγή.

- *Το κριτήριο της τυπογραφικής-γραφιστικής ισοδυναμίας.* Κατά τη διαγλωσσική μετάφραση σημαντικό ρόλο έχει και ο σεβασμός της γραφιστικής και της τυπογραφίας του πρωτότυπου κειμένου-πηγή. Η τυπογραφία και η γραφιστική είναι ένας από τους χώρους όπου κατασκευάζεται η ιδιαίτερη υποκειμενικότητα του αναγνώστη. Όπως επισημαίνει ο Eco (1992: 65), ο γραφιστικός κώδικας (σχήματα, γραμμές, γράμματα) συμμετέχει στην κατασκευή σημασίας, αφού «οι γραφιστικές συμβάσεις επιφορτίζονται με διαφορετικά περιεχόμενα ανάλογα με τα περιβάλλοντά τους». Είναι η σχέση και η αλληλεπίδρασή τους που παράγουν σημασία και μας καλούν να την αποκρυπτογραφήσουμε.

Ο Eco (2003: 345) επισημαίνει για το θέμα αυτό ότι στη μετάφραση, «από γλωσσική άποψη, πρόκειται πάντα για την ίδια μορφή (γλώσσα)» που πραγματοποιείται με διαφορετική ουσία (τυπογραφία). Ο Eco κάνει λόγο για *διαφορετική αισθητική* στην περίπτωση αυτή την οποία καλούμαστε να επιδοκιμάσουμε ή αποδοκιμάσουμε τη μετάφραση καθώς αυτή μεταφέρει συνδηλώσεις. Ο Eco καταλήγει ότι θα πρέπει να μελετήσουμε τόσο τη μορφή όσο και τη γραφική ουσία ως απόλυτα σημαντική και θα πρέπει να μεταφράσουμε αναλόγως, καθώς «...σε μερικά κείμενα, στα οποία αναγνωρίζουμε αισθητικές σκοπιμότητες, οι διαφορές της ουσίας γίνονται εξαιρετικά σημαντικές» (Eco 2003: 346).

- *Το κριτήριο της ισοδυναμίας του χρωματικού κώδικα.* Ένας άλλος παράγοντας παραγωγής σημασίας είναι το σημειωτικό σύστημα του χρωματισμού. Όταν το χρώμα χρησιμοποιείται στο κείμενο-πηγή γίνεται πολύ συχνά προσπάθεια αναπαραγωγής του και στο κείμενο-στόχο. Η ύπαρξη ενός χρωματικού κώδικα προϋποθέτει μία πρόθεση από πλευράς παραγωγής και τη δυνατότητα να αναγνωρίζεται από τους αναγνώστες και χρήστες, γι' αυτό και έχει έναν υψηλό βαθμό τυποποίησης. Οι Kress και van Leeuwen (2002: 351) επισημαίνουν για το σημειωτικό σύστημα του χρώματος ότι «δεν υπάρχει από μόνο του ως τροπικότητα» και ότι μπορεί να επιβιώσει μόνο μέσα σε πολυτροπικό περιβάλλον. Το χρώμα, λοιπόν, καθίσταται σημαντική παράμετρος στο πλαίσιο της μετάφρασης των πολυσημειωτικών και πολυτροπικών κειμένων.

6.3. Κατάλληλο θεωρητικό πλαίσιο

Η σημαντικότερη όμως διαπιστωμένη συνεισφορά της σημειωτικής θεωρίας στη μεταφρασεολογία έγκειται στη συμβολή της στη διαμόρφωση θεωρητικού πλαισίου για την οπτικοακουστική μετάφραση και τη μετάφραση της εικόνας και των πολυτροπικών κειμένων. Μονολότι, η θεωρία της πολυτροπικότητας είναι μια ση-

μειωτική θεωρία, η μεταφρασεολογία, όπως εύστοχα αναφέρει ο Pérez-González (2021: 346), «δεν έχει ακόμα καταφέρει να αναδείξει με ξεκάθαρο τρόπο πώς η σημειωτική και η πολυτροπικότητα συνδέονται μεταξύ τους». Η Κάριν Boklund-Λαγοπούλου αναφέρει εύστοχα ότι:

...για τη σημειωτική, ήταν από την αρχή δεδομένο ότι η φυσική γλώσσα είναι μόνο ένα –αν και το σημαντικότερο– από τα συστήματα επικοινωνίας και ότι μηνύματα μεταδίδονται και από άλλα συστήματα σημείωσης¹⁰ [...] όταν προς το τέλος του 20ού αιώνα εμφανίστηκε ο όρος *πολυτροπικότητα*, οι σημειολόγοι βρέθηκαν στο στοιχείο τους. Από τότε η βιβλιογραφία για τη σημειωτική της μετάφρασης διογκώνεται συνεχώς και καλύπτει όλο και περισσότερα πεδία, από τη διαφήμιση και τον κινηματογράφο μέχρι τα κόμιξ και τα σχολικά εγχειρίδια (Boklund-Λαγοπούλου, 2022: 103).

Για τον ίδιο λόγο, η σημειωτική θεωρία φαίνεται να έχει σημαντική επίδραση στο χώρο των οπτικοακουστικών σπουδών¹¹, δεδομένου ότι η σημειωτική είναι ένας καθιερωμένος κλάδος, τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη, όσον αφορά την αλληλεπίδραση μεταξύ γλωσσικών και μη γλωσσικών σημειωτικών συστημάτων. Ειδικά η διασημειωτικότητα αποτελεί ένα θεωρητικό πλαίσιο ιδιαίτερα χρήσιμο για έναν ερευνητικό χώρο όπου συνεργούν πολλά και διαφορετικά σημειωτικά συστήματα. Με τη θέση αυτή συμφωνεί και ο Yves Gambier (2021: 5) ο οποίος αναφέρει ότι «η οπτικοακουστική μετάφραση είναι ένα σημαντικό παράδειγμα διασημειωτικής μετάφρασης, τόσο ως προς την πολλαπλότητα των σημείων που συμβάλλουν στο νόημα και ως προς τη συχνότητα χρήσης στην καθημερινή μας ζωή».

Είναι επίσης αλήθεια ότι η επίδραση της σημειωτικής στην οπτικοακουστική μετάφραση δεν έχει ακόμη μελετηθεί, τουλάχιστον σε μεγάλο βαθμό. Συχνά, αυτή η επιρροή αναγνωρίζεται ή και υπονοείται με αναφορά στη σημειωτική ορολογία. Για παράδειγμα, οι όροι *σημειωτικός τρόπος*, *σημειωτικό μέσο*, *σημειωτικό σύστημα*, *σημειωτικό κανάλι*, *σημειωτικός κώδικας*, *σημειωτικός πόρος*, *σημειωτική συνοχή*, *σημειωτική πολυπλοκότητα*, *διακειμενικότητα*, *πολυσημειωτική ταινία*, *διασημειωτική μετάφραση*, *ο διασημειωτικός πλεονασμός* και *η διασημειωτική συμπληρωματικότητα* είναι μερικοί μόνο ενδεικτικοί όροι που προέρχονται από τη μεταγλώσσα της σημειωτικής και οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν πρόσφατα από αρκετούς μελετητές της οπτικοακουστικής μετάφρασης σε έναν πρόσφατο συλλογικό τόμο για το πεδίο αυτό (βλ. Pérez-González, 2019).

10. Ιδιαίτερη ενδιαφέρουσα είναι η θέση του θεωρητικού της μετάφρασης Anthony Pym (1993, σ. 89) ότι «εκείνο που ενδιαφέρει τη μετάφραση είναι όχι πως ξεκινάει η σημείωση, αλλά πως αυτή σταματά».

11. Βλ. και Kourdis (2023).

Η σημαντικότερη, όμως, συμβολή της σημειωτικής θεωρίας στη μελέτη της μετάφρασης θεωρείται από πολλούς μεταφρασεολόγους ότι συνίσταται στη μετάφραση της εικόνας. Το θέμα τέθηκε για πρώτη φορά από τον Jakobson (1959) όταν έκανε λόγο για *διασημειωτική μετάφραση* ή *μεταστοιχείωση*¹², αλλά σήμερα όπου τα περισσότερα πολιτισμικά κείμενα είναι πολυσημειωτικά και πολυτροπικά, αυτή η ανάγκη καθίσταται επιτακτική. Ο Andrew Chesterman (2018: 274) διαπιστώνει ότι:

...η έρευνα σε μορφές πολυτροπικής μετάφρασης δείχνει πώς οι μεταφρασεολόγοι δραστηριοποιούνται εδώ και καιρό στο πλαίσιο της διασημειωτικής μετάφρασης, αν και ίσως με μια ευρύτερη έννοια από αυτή που ο Jakobson αρχικά εννοούσε.

Η ενασχόληση των μεταφρασεολόγων με την πολυτροπικότητα οφείλεται, πρωτίστως, στο γεγονός ότι θεωρούν μια αναγκαιότητα τη μετάφραση της εικόνας. Αρκετοί μεταφρασεολόγοι καταγράφουν αυτήν την αναγκαιότητα χωρίς, όμως, πάντα να υιοθετούν τον όρο *διασημειωτική μετάφραση* ή *μεταστοιχείωση*. Έτσι, η Baker (2021 [2018]: 82) θεωρεί ότι *η μετάφραση με εικόνα* (translation by illustration) «είναι μια χρήσιμη επιλογή αν η λέξη που δεν έχει ισοδύναμο στη γλώσσα-στόχο αναφέρεται σε μια φυσική οντότητα η οποία μπορεί να απαπαρσταθεί εικονικά, ειδικά εάν ο χώρος είναι περιορισμένος και το κείμενο πρέπει να παραμείνει σύντομο, συμπυκνωμένο και εύστοχο». Είναι χαρακτηριστικό ότι η εισαγωγή του κεφαλαίου «Σημειωτική ισοδυναμία» από τη Mona Baker (2021 [2018]: 376-410), στην 3^η έκδοση του έργου της, φαίνεται να προσπαθεί να ανταποκριθεί στην ανάγκη αυτή. Όμως και για τον Jeremy Munday (2004 [2002]: 142),

...τα μη λεκτικά στοιχεία ... έχουν καθοριστική σημασία για τη μεταφραστική διαδικασία και το προϊόν. Δεν πρέπει να αλλάξει η σειρά και ο αριθμός των εικονογραφήσεων, ενώ οι λεζάντες/οδηγίες στα κείμενα-στόχο δεν πρέπει να υπερβαίνουν σε έκταση τις αντίστοιχες λεζάντες/οδηγίες στο κείμενο-πηγή. Είναι σαφές ότι πρόκειται για σοβαρούς περιορισμούς στο έργο του μεταφραστή.

Όμως και οι μελετητές της πολυτροπικότητας εστιάζουν στη διασημειωτική της διάσταση. Πιο συγκεκριμένα, η O' Halloran (2011) επισημαίνει τον κοινωνικό χαρακτήρα της διασημειωτικότητας την οποία χαρακτηρίζει ως «διαδικασία κοινωνικής σημειωτικής» (social semiotic process). Η Jewitt (2009) αναφέρει ότι η διασημειωτικότητα, την οποία ορίζει ως τις διασημειωτικές (και διαμεσικές) σχέ-

12. Ο Jakobson (1959) όρισε ως *διασημειωτική μετάφραση* ή *μεταστοιχείωση* (transmutation) την ερμηνεία γλωσσικών σημείων μέσω σημείων μη γλωσσικών.

σεις που προκύπτουν από τη διάδραση των σημειωτικών επιλογών, βρίσκεται στο επίκεντρο της πολυτροπικής έρευνας.

Διακεκριμένοι σημειολόγοι θεωρούν ότι η διασημειωτική μετάφραση μπορεί επίσης να λάβει χώρα μεταξύ μη γλωσσικών σημειωτικών συστημάτων¹³, εξού και ο όρος *διαεικονικότητα* (intericonicity ή interpictoriality) που χρησιμοποιείται στις διασημειωτικές σπουδές. Η διαεικονικότητα ως επικοινωνιακό μεταφραστικό φαινόμενο μελετάται από τη σημειωτική ήδη από τη δεκαετία του '90. Σήμερα, οι σημειολόγοι της μετάφρασης εντάσσουν τη διαεικονικότητα στο ερευνητικό πεδίο της διασημειωτικής μετάφρασης και θεωρούν ότι στο μέλλον θα επεκταθεί ως επικοινωνιακή πρακτική μέσα από την ανάπτυξη των τεχνών του θεάματος, των μέσων μαζικής ενημέρωσης και του διαδικτύου, εξού και οι όροι *διακαλλιτεχνικότητα* (interartisticity) και *διαμεσικότητα* (intermediality) στην πολιτισμική επικοινωνία.

Ανάλογη θέση για το εύρος της διασημειωτικής μετάφρασης υιοθετείται και από μεταφρασεολόγους. Ο Chesterman (2018: 273) αναφέρει ότι «η έννοια της διασημειωτικής μετάφρασης του Jakobson είναι στην πραγματικότητα περιοριστική έννοια: μεταφορά από γλωσσικά σημεία σε μη γλωσσικά σημεία». Μπορούμε, όμως, σίγουρα να συμφωνήσουμε ότι κάθε μετάφραση είναι διασημειωτική με την ευρύτερη έννοια της μετάβασης από ένα σύστημα σημείων σε ένα άλλο. Και αντίστροφα, κάθε είδος διασημειωτικής μεταφοράς μπορεί να θεωρηθεί ως ένα είδος μετάφρασης.

7. Μετάφραση και σημειωτική στην Ελλάδα

Η ενασχόληση των Ελλήνων μεταφρασεολόγων με μελέτες οι οποίες εμπίπτουν στην τρίτη κατηγορία του Jakobson, τη διασημειωτική μετάφραση ή μεταστοιχείωση, ακολούθησε στην Ελλάδα την πορεία η οποία καταγράφηκε και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η γενική διαπίστωση είναι ότι στην Ελλάδα παρήχθησαν, αρχικά, πολλές μελέτες για την ενδογλωσσική μετάφραση, λόγω και του γλωσσικού ζητήματος, αλλά και της ανάγκης πρόσβασης των μαθητών, κυρίως, σε κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, μέσω της νεοελληνικής γλώσσας. Στη συνέχεια όμως αυξήθηκε το ενδιαφέρον των Ελλήνων μεταφρασεολόγων για τη διαγλωσσική μετάφραση ενώ η διασημειωτική μετάφραση άργησε να ενσωματωθεί ερευνητικά στην Ελληνική μεταφρασεολογία.

Σε πρόσφατή έρευνά τους οι Dimitroulia & Kourdis (2022) διαπιστώνουν ότι στην Ελλάδα μετά το 1976 η διαγλωσσική μετάφραση μαζί με τη μετάφραση ειδικών κειμένων, την ορολογία και τη λογοτεχνική μετάφραση συγκεντρώνουν πάνω από μισό αριθμό δημοσιεύσεων Ελλήνων μεταφρασεολόγων (πίνακας 1).

13. Βλ. Kourdis & Yoka (2014).

Αντίθετα, οι δημοσιεύσεις για τη διασημειωτική μετάφραση, οι οποίες κατηγοριοποιήθηκαν μαζί με όσες αφορούσαν την οπτικοακουστική μετάφραση, κινούνται σε σχετικά χαμηλό αριθμό.

Πίνακας 1: Κατανομή δημοσιεύσεων στο χώρο της μετάφρασης 1976-2019 ανά κατηγορία (πηγή: Dimitroulia & Kourdis 2022).

Μεταφραστικό πεδίο	Αριθμός δημοσιεύσεων
Διαγλωσσική μετάφραση	87
Οπτικοακουστική και διασημειωτική μετάφραση	71
Διδακτική της μετάφρασης	83
Μετάφραση ειδικών κειμένων, ορολογία	202
Θεωρίες της μετάφρασης	287
Ιστορία της μετάφρασης	133
Λογοτεχνική μετάφραση	166
Τεχνολογίες της μετάφρασης	51
Διερμηνεία	30

Πιο συγκεκριμένα, οι πρώτες μελέτες για τη σχέση σημειωτικής και μετάφρασης και οι οποίες αφορούσαν, κυρίως, τη διασημειωτική μετάφραση, άρχισαν να εμφανίζονται στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000-2010, με την παραγωγή τόσο θεωρητικών συγγραμμάτων όσο και δημοσιεύσεων. Οι μελέτες αυτές εκπονήθηκαν κυρίως από το Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου και τον Τομέα Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου. Μελέτες εκείνης της περιόδου εστίασαν στην τυπολογία του Jakobson και στην κριτική που αυτή δέχθηκε από τον Eco (δες και Λαζαράτος 2007), σε θέματα μετάφρασης και τέχνης, μετάφρασης και διαφήμισης και μετάφρασης για διδακτικούς σκοπούς. Την περίοδο εκείνη, στο Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου εκπονήθηκε και η πρώτη διδακτορική διατριβή στην Ελλάδα που άπτεται της διασημειωτικής μετάφρασης με θέμα «Η κατά Luciano Nanni πολυσημία του έργου τέχνης στη σύγχρονη εποχή: η σχέση έργου τέχνης και κριτικής ερμηνείας, σχέση μεταφραστικής ισοδυναμίας;» (Λαζαράτος 2001).

Στη δεκαετία 2010-2020 καταγράφηκε εντυπωσιακή αύξηση δημοσιεύσεων από

Έλληνες μεταφρασεολόγους για τη διασημειωτική μετάφραση. Το 2012 ιδρύθηκε το επιστημονικό περιοδικό *INTERCULTURAL TRANSLATION INTERSEMIOTIC (ITI)* του Τμήματος Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας ΑΠΘ, ενώ το επιστημονικό περιοδικό *Punctum-International Journal of Semiotics* που εκδίδει επίσης το ΑΠΘ από τότε φιλοξένησε μελέτες για τη διασημειωτική μετάφραση σε δύο ειδικά του τεύχη (Kourdis & Kukkonen 2015, Kourdis & Petrilli 2020). Σε συνεδριακό επίπεδο, διοργανώθηκε στρογγυλή τράπεζα συζήτησης για τη διασημειωτική μετάφραση στην *6η Συνάντηση Ελληνόφωνων Μεταφρασεολόγων* που διοργάνωσε το Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου (2017). Το ίδιο έτος, διοργανώθηκε το *International Conference Adaptation: Theory, Practices, Reception of Film Studies* από το Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας ΑΠΘ και το Τμήμα Κινηματογράφου ΑΠΘ (2017) και δύο χρόνια αργότερα το συνέδριο *Letteratura e Cinema: riscrittura e traduzione intersemiotica* από το Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου (2021).

Παρατηρείται, επίσης, το φαινόμενο να υπάρχουν και αρκετές μελέτες Ελλήνων μελετητών, ακόμη και διδακτορικών διατριβών (πίνακας 2), κυρίως από τον χώρο του κινηματογράφου και του θεάτρου, αλλά και των κοινωνικών σπουδών, οι οποίες αφορούν τη διασημειωτικότητα, πολλές φορές υπό τον τίτλο *προσαρμογή* ή *διασκευή* (adaptation) ή *κινηματογραφική μεταφορά*¹⁴.

Σε επίπεδο μαθημάτων, τα πρώτα μαθήματα για τη διασημειωτική μετάφραση εισήχθησαν την περίοδο 2005-2010 στο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιόνιου Πανεπιστημίου και στον Τομέα Μετάφρασης του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου. Μαθήματα επιλογής που αφορούν την *προσαρμογή* περιλαμβάνονται στο προπτυχιακό πρόγραμμα του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας ΑΠΘ. Σε μεταπτυχιακό επίπεδο διδάσκεται μάθημα που αφορά την κινηματογραφική *διασκευή* στο Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Θεατρικές & Κινηματογραφικές Σπουδές» του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας. Σε μεταπτυχιακό επίπεδο η διασημειωτική μετάφραση εισήχθη ως μάθημα το 2018 στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών *Σημειωτική, Πολιτισμός και Επικοινωνία* του ΑΠΘ. Αξίζει, να επισημανθεί η απουσία μαθημάτων για τη διασημειωτική μετάφραση ή την προσαρμογή στα μεταπτυχιακά προγράμματα για τη μετάφραση-μεταφρασεολογία στα πανεπιστήμια ΕΚΠΑ, ΑΠΘ και Ιόνιο.

14. Βλ. ενδεικτικά Μήνη (2011), Stathi (2015), Marazi (2015), Eker-Roditakis (2019), Δημητρομανωλάκη (2020).

Πίνακας 2: Διδακτορικές διατριβές στην Ελλάδα για τη διασημειωτική μετάφραση και την προσαρμογή
(πηγή: Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Ερευνών)¹⁵

Έτος	Τίτλος	Συγγραφέας	Ίδρυμα/Τμήμα
2001	Η κατά Luciano Nanni πολυσημία του έργου τέχνης στη σύγχρονη εποχή: η σχέση έργου τέχνης και κριτικής ερμηνείας, σχέση μεταφραστικής ισοδυναμίας;	Λαζαράτος, Ιωάννης Κ.	Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας
2005	Αφήγηση και εστίαση στις επικίνδυνες σχέσεις του Choderlos de Laclos και τις τέσσερις κινηματογραφικές μεταφορές του μυθιστορήματος	Κακλαμανίδου, Δέσποινα Π.	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
2009	Από τη λογοτεχνική στην κινηματογραφική αφήγηση: ανατομία της κινηματογραφικής μεταφοράς της Φόνισσας του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη	Δημητρομανωλάκη, Ελευθερία Ε.	Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού
2012	Μετάφραση και επικώρια προσαρμογή δικτυακών τόπων	Χαραλαμπίδου, Παρθένα Κ.	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
2018	Μία εναλλακτική προσέγγιση στην τέχνη της προσαρμογής: υπερήρωες, εταιρική ταυτότητα και δικαιοπρακτική κουλτούρα των μέσων	Μαράζη Αικατερίνη Β.	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
2019	Η Τριστάνα του Benito Pérez Galdós 78 χρόνια μετά: ιδωμένη μέσα από το φακό του Luis Buñuel, μια διασημειωτική ανάλυση του έργου	Αντωνίου, Ουρανία Γ.	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
2021	Τεχνικές ακουστικής περιγραφής στα ελληνικά για τον κινηματογράφο	Λιάκου, Ευαγγελία Μ.	Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας
2022	Σύγχρονες μεταμορφώσεις του μύθου: ο Δράκουλας, ο Εωσφόρος και η Κοκκινόσκουφίτσα στα οπτικοακουστικά μέσα του 21ου αιώνα	Μαζαράκης, Ιωάννης Χ.	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Κινηματογράφου

15. Βλ. <https://www.didaktorika.gr> (τελευταία πρόσβαση 11.10.2022).

Συνάμα, πληθαίνουν οι δημοσιεύσεις Ελλήνων μεταφρασεολόγων για τη διασημειωτική μετάφραση υπό το πρίσμα της πολυτροπικής μετάφρασης, χωρίς πολλές φορές να γίνεται άμεση σύνδεση με τη σημειωτική θεωρία. Επίσης, δεν καταγράφονται στον ελληνικό χώρο αρκετές έρευνες για τη *διάφραση* (transduction) και για τη *μεταδημιουργία* (transcreation). Υπάρχει, όμως, μάθημα σε μεταπτυχιακό επίπεδο για τη *μεταδημιουργία* στο Master of Arts in Translation (MAT) στο Hellenic American University.

8. Συμπερασματικοί προβληματισμοί

Στον 21^ο αιώνα η σημειωτική φαίνεται να έχει αποκτήσει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά ενός συμπαγούς επιστημονικού χώρου (εφαρμοσμένη επιστήμη, σχολές, μέθοδοι) την ίδια στιγμή που αρκετοί ερευνητές δεν είναι ακόμη σίγουροι για τον επιστημονικό status της μεταφρασεολογίας ενός σχετικά πρόσφατου ερευνητικού πεδίου που συστήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.

Η επιρροή της σημειωτικής θεωρίας είναι περισσότερο εμφανής σε κλάδους της μεταφρασεολογίας όπου συνεργάζονται και διεπιδρούν μαζί με τη γλώσσα και τα μη γλωσσικά σημειωτικά συστήματα. Τέτοιοι κλάδοι είναι η οπτικοακουστική μετάφραση, η προσαρμογή ή διασκευή, η μετάφραση της διαφήμισης και τα εικονογραφημένα λεξικά. Στο πλαίσιο αυτό έχει ενδιαφέρον ότι παρατηρείται μερική ή επιλεκτική αποσιώπηση του γεγονότος ότι η θεωρία της πολυτροπικότητας είναι μια από τις σημειολογικές θεωρίες.

Η μεταφρασεολογία φαίνεται, από τη μια πλευρά, να δυσκολεύεται να μελετήσει τον μετασχηματισμό των σημειωτικών συστημάτων λόγω των γλωσσοκεντρικών προσεγγίσεων στις οποίες έχει συνηθίσει. Από την άλλη πλευρά, αντιλαμβάνεται τη συμβολή των μη γλωσσικών σημειωτικών συστημάτων στη μεταφραστική διαδικασία, στοιχείο που την υποχρεώνει να λάβει υπόψη τη μεταφραστικότητα τους και ειδικά του σημειωτικού συστήματος της εικόνας. Η σημειωτική από την πλευρά της δύναται να συμβάλει και στη μετάφραση που διενεργείται μεταξύ γλωσσικών συστημάτων μέσω της τυπογραφίας, του χρωματισμού, της τοποθέτησης στο χώρο και άλλων ισοδυναμιών που ενδιαφέρουν τη διαγλωσσική μετάφραση και που έχουν σημειολογική διάσταση. Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι η ευρύτητα του πεδίου μελέτης της σημειωτικής φαίνεται να αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη από τους μεταφρασεολόγους (ακόμη και από τους γλωσσολόγους) για πολλούς από τους οποίους δείχνει ένα είδος *περίπλοκης φιλοσοφίας*.

Αναφορικά με το υποπεδίο της σημειωτικής της μετάφρασης διαπιστώνεται ότι αυτό αντανakλά περισσότερο τις απόψεις των σημειολόγων για τη μετάφραση και λιγότερο των μεταφρασεολόγων, οι οποίοι αν και αντιλαμβάνονται τη συμβολή

της σημειωτικής θεωρίας, διστάζουν να τη χρησιμοποιήσουν ευρέως και περιορίζονται στη συμβολή της κοινωνικής σημειωτικής μέσα από τη θεωρία της πολυτροπικότητας. Αναμφίβολα, η σημειωτική της μετάφρασης μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά σε διαφορετικά πεδία της μεταφρασεολογίας εμπλουτίζοντας και συμπληρώνοντάς την. Μάλιστα, η ελληνική μεταφρασεολογία δείχνει σήμερα καλύτερα ενημερωμένη για το εύρος μελέτης της σημειωτικής της μετάφρασης και καταγράφεται στα θετικά της η ανοικτότητά της σε διεπιστημονικές συνέργειες και προσεγγίσεις.

Βιβλιογραφία

- Arduini, S. (2007). Introduction: Epistemology and Theory. In P. Noss (ed.), *A History of Bible Translation* (pp. 185-193). Roma: Edizioni di Storia e Letteratura.
- Baker, M. & Gabriela Saldanha, eds. (2009). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (2nd edition). London and New York: Routledge.
- Baker, M. & Gabriela Saldanha, eds. (2021). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (3rd edition). London and New York: Routledge.
- Baker, M. & K. Malmkjaer, eds. (1998). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York: Routledge.
- Baker, M. (1998). Translation Studies. In Baker, M. & K. Malmkjaer (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (pp. 277-280). London and New York: Routledge.
- Baker, M. (2021 [2018]). *Με άλλα λόγια. Ένα εγχειρίδιο για τη διδασκαλία της μετάφραση* (μετ. Τ. Δημητρούλα και Ε. Ρέντα). Αθήνα: Δίαυλος.
- Barthers, R. (1964a). Rhétorique de l'image. *Communications*, 4, 40-51.
- Barthes, R. (1964b). Éléments de sémiologie. *Communications*, 4, 91-135.
- Barthes, R. (1973). Texte (Théorie du). In *Encyclopedia Universalis*. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/theorie-du-texte/>.
- Barthes, R. (2007 [1970]). SZ (Μ. Κουλεντιάνου, μετ.). Αθήνα: Νήσος.
- Barthes, R. (2007 [1977]). *Μυθολογίες. Μάθημα* (Κ. Χατζηδήμου, μετ.). Αθήνα: Κέδρος.
- Basil, H. (1997). *Translating Sensitive Texts: Linguistic Aspects*. Karl Simms (ed.). Amsterdam and Atlanta: Rodopi.
- Berman, A. (2005 [1999]). *Η μετάφραση και το γράμμα ή το πανδοχείο του απόμακρου* (μετ. Σ. Ιγγλέση Μαργέλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Boklund-Λαγοπούλου, Κ. (2022). Σημειωτική και μετάφραση: από τη σημείωση στη διασημειωτικότητα. *Syn-thèses*, 12, 103-106.
- Chesterman, A. (2018). Cross-disciplinary Notes for a Study of Rhythm. *Adaptation*, 12(3), 271-283.
- Danesi, M. (2017 [2004]). *Μηνύματα, σημεία και σημασίες. Ένα βασικό εγχειρίδιο για τη σημειωτική και τη θεωρία της επικοινωνίας* (Β. Δαλκαβούκης, επιμ., Χ. Κοκκίνου, μετ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

- Derrida, J. (2004). What is a 'relevant' translation. In L. Venuti (ed.), *The Translation Studies Reader* (pp. 423-446). New York & London: Routledge.
- Dimitroulia, T. & E. Kourdis (2019). Introduction: Interdisciplinarity and Translation Studies. *Syn-Thèses*, 9-10, 3-10.
- Dimitroulia, T. & E. Kourdis (2022). État des lieux de la traductologie grecque. In F. Lautel-Ribstein (dir.), *Etat de lieu de la traductologie dans le monde* (pp. 291- 344). Paris: Garnier.
- Eco, O. (1994 [1976]). *Θεωρία σημειωτικής* (μετ. Ε. Καλλιφατίδη). Αθήνα: Γνώση.
- Eco, U. (1992). *La production des signes*. Paris: Librairie Générale Française.
- Eco, U. (2003). *Εμπειρίες μετάφρασης. Λέγοντας σχεδόν το ίδιο* (μετ. Ε. Καλλιφατίδη, μετ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Eker-Roditakis, A. (2019). Repackaging, Retranslation, and Intersemiotic Translation. A Turkish Novel in Greece. In Ö. Berk Albachten & Ş. Tahir Gürçağlar (eds.), *Perspectives on Retranslation. Ideology, Paratexts, Methods* (pp.168-220). London: Taylor and Francis.
- Ferreira Duarte, J., A. Assis Rosa & T. Seruya (2006). Introduction. In J. Ferreira Duarte, A. Assis Rosa and T. Seruya (eds.), *Translation Studies at the Interface of Disciplines* (1-6). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gambier, Y. (2021). Multimodalité, traduction et traduction audiovisuelle. *Recherches en langue française*, 2(3), 5-44.
- Genette, G. (1992). *The Architect: An Introduction*, trans. by J.E. Lewin. Berkeley CA: University of California Press.
- Genette, G. (1997a). *Palimpsests: Literature in the Second Degree*, trans. by C. Newman and Claude Doubinsky. Lincoln, NB: University of Nebraska Press.
- Genette, G. (1997b). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, trans. by J. E. Lewin. Lincoln NE and London: University of Nebraska Press.
- Gentzler, E. (2012 [2001]). *Σύγχρονες θεωρίες μετάφρασης*, Χ. Μπακούλα, μετ. Αθήνα: Ίων.
- Gentzler, E. (2014). Translation Studies: Pre-Discipline, Discipline, Interdiscipline, and Post-Discipline. *International Journal of Society, Culture & Language* 2(2), 13-24.
- Gottlieb, H. (2018). Semiotics and translation. In K. Malmkjaer (Ed.), *The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics* (pp. 40-63). Abingdon & New York: Routledge.
- Greimas, A.-J. (2005 [1966]). *Δομική σημασιολογία. Αναζήτηση μεθόδου* (Γ. Παρίσης, μετ.). Αθήνα: Πατάκης.
- Hartama-Heinonen, R. (2015). Herding together: On semiotic-translational branches, fields, and disciplines. *Punctum*, 1(2), 39-52.
- Jakobson, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation. In R. A. Brower (Ed.), *On Translation*. Cambridge (pp. 232-239). MA: Harvard University Press.
- Jewitt, C. (2009). An Introduction to Multimodality. In C. Jewitt (ed.), *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis* (14-27). London and New York: Routledge.

- Kourdis, E. & Ch. Yoka (2014). Intericonicity as intersemiotic translation in a globalized culture. In W. Yongxiang & J. Haihong (Eds.), *Our World: A Kaleidoscopic Semiotic Network. Proceedings of the 11th World Congress of the IASS/AIS, 5-9 October 2012, Nanjing Normal University, vol. 3* (pp. 162-176). Nanjing, Hohai University Press.
- Kourdis, E. & p. Kukkonen (eds.) (2015). *Semiotics of Translation, Translation of Semiotics. Punctum*, 1(2). Thessaloniki: Hellenic Semiotic Society
- Kourdis, E. & R. Hartama-Heinonen (2023). Translation Studies and Semiotics. In J. Pelkey & P. Cobley (Eds.), *Bloomsbury Semiotics: Semiotics Movements*, volume 4 (pp. 143-161). London: Bloomsbury Publishing.
- Kourdis, E. & S. Petrilli (eds) (2020). Translation and Translatability in Intersemiotic Space. *Punctum*, 6(1). Thessaloniki: Hellenic Semiotic Society.
- Kourdis, E. (2018). The Notion of Code in Semiotics and Semiotically Informed Translation Studies. A Preliminary Study. In O. Andreica and A. Olteanu (Eds.), *Readings in Numanities. Numanities-Arts and Humanities in Progress 3* (pp. 311-325). Cham: Springer.
- Kourdis, E. (2021). Roland Barthes et son argumentation dans la rhétorique de l'image. Une contribution philosophique au concept d'intersémiotité. *Des mots aux actes*, 10, 109-126.
- Kourdis, E. (2023). The Semiotics of the shifting sensorium and audiovisual translation. In Amir Biglari (Ed.), *Open Semiotics* (in press). Paris: L'Harmattan.
- Kristeva, J. (1969). *Σημειωτική. Recherches pour une sémanalyse*. Paris: Seuil.
- Lambert, J. (2012). Interdisciplinarity in Translation Studies. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies*, 3 (pp. 81-88). Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.
- Lefevere, A. (2001 [1996]). Μετάφραση: ποιος κάνει τι υπέρ/εναντίον ποιου και γιατί; Στο Δ. Γούτσος (επιμ.), *Ο Λόγος της Μετάφρασης. Ανθολόγιο Σύγχρονων Μεταφραστικών Θεωριών* (σ. 273-284). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Lotman, J. & A. Pjatigorskij (1969). Le texte et la fonction. *Semiotica*, 1, 205-217.
- Lotman, J. (1990). *Universe of the Mind. A Semiotic Theory of Culture*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Lotman, J., V. Ivanov, B. Uspenskij, A. Pjatigorskij & V. Toporov (2013/1973). Theses on the Semiotic Study of Cultures (as Applied to Slavic Texts). In S. Salupere, P. Torop & K. Kull (Eds.), *Beginnings of the Semiotics of Culture* (pp. 53-77). Tartu: University of Tartu Press.
- Marazi, K. (2015.) Brand Identity, Adaptation, and Media Franchise Culture. *Acta Universitatis Sapientiae*, 9(1), 229-242
- Mounin, G. (1963). *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard.
- Munday J. (2004 [2001]). *Μεταφραστικές σπουδές: θεωρίες και εφαρμογές* (Α. Φιλιππάτος, μετ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Munday J. (2004). Advertising: some challenges to translation theory. *The Translator*, 10(2), 199-219.

- Nergaard, S. & S. Arduini (2011). Translation: A New Paradigm. *Translation Journal* 1, 8-18.
- Newmark, p. (1998). *A Textbook of Translation*. London: Pearson Longman.
- Nida, E. & C.R. Taber (1982 [1969]). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- Nida, E. (2001 [1996]). Μετάφραση: Δυνατή και Αδύνατη. Στο Δ. Γούτσος (επιμ.-μτφρ.), *Ο Λόγος της Μετάφρασης. Ανθολόγιο Σύγχρονων Μεταφραστικών Θεωριών* pp. 36-55). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Nida, E. (1964). *Toward as Science of Translating with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translation*. Leiden: Brill.
- Nouss, Alexis (2005). "Translation and Metissage". In P. St-Pierre & P. C. Karr (Eds.), *Translation. Reflections, Refractions, Transformations* (pp. 286-228). Delhi: Pencraft International.
- O'Halloran, K. (2011). Multimodal Discourse Analysis. In K. Hyland & B. Paltridge (Eds.), *Continuum Companion to Discourse Analysis* (pp. 120-137). London & New York: Bloomsbury Publishing.
- Olteanu, A. (2019). Multimodal Propositions and Metaphors in the Movie *Submarine*: An application of Peirce's Doctrine of Dicisigns. In A. Olteanu, A. Stables, and D. Borçun (eds.), *Meanings & Co. The Interdisciplinarity of Communication, Semiotics and Multimodality* (pp. 105-126). Cham: Springer.
- Peirce, Ch.-S. (1931-1958). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* (1866- 1913). Vols. I- VI, C. Hartshorne & P. Weiss (Eds.), 1931-1935, Vols. VII-VIII, A.W. Burks (Ed.), 1958. Cambridge (Mass.): The Belknap Press, Harvard University Press.
- Pérez-González, L. (2021). Multimodality. In M. Baker & Gabriela Saldanha, eds. (2021). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (3rd edition) (pp. 346-351). London and New York: Routledge.
- Pérez-González, L. (ed.) (2019). *The Routledge Handbook in Audiovisual Translation*. London & New York: Routledge.
- Popovič, A. (1975). *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*. Edmonton: Department of Comparative Literature, University of Alberta.
- Pym, A. (1993). *Epistemological Problems in Translation and its Teaching. A seminar for thinking students*. Teruel: Edicions Caminade.
- Stathi, I. (2015). Inter-semiotic Translation and Transfer Theory in Cinematic/ Audiovisual Adaptations of Greek Drama. In P. P. Trifonas (ed.), *International Handbook of Semiotics* (pp. 321-338).
- Steconni, U. (2018). Semiotics. In L. D'hulst and Y. Gambier (eds.), *A History of Modern Translation Knowledge: Sources, concepts, effects*. Amsterdam and Philadelphia: Jhon Benjamins, 91-94.
- Steiner, G. (1998). *After Babel. Aspects of language and translation* (3rd edition). Oxford: Oxford University Press.
- Tarasti, E. (2009). Presidential address. In E. Tarasti, P. Forsell, R. Littlefield (Eds.), *Communication: Understanding/Misunderstanding. Proceedings of the 9th Congress of the*

- IASS/AIS, *Helsinki, Imatra, 11-17 June 2007* (pp. 1- 6). Imatra, Helsinki: International Semiotics Institute, Semiotic Society of Finland.
- Toporov, V. (1992). Translation: Sub Specie of Culture. *Meta*, 37(1), 29-49.
- Torop, P. (2008). Translation and Semiotics. *Sign Systems Studies*, 36(2), 253-257.
- Toury, G. (1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: Tel Aviv University.
- Trope, R. (2015). On the concept of translation: A perspective based on Greimassian semiotics. *Semiotica*, 204, 33- 59.
- Trope, R. (2016). A Model for Defining the Concept and Practice of Translation, from the Perspective of Greimassian Semiotics. *TTR*, 29(1), 217-244.
- Venuti, L. (2009). Translation, Intertextuality, Interpretation. *Romance Studies*, 27(3), 157-173.
- Δημητρομανωλάκη, Ε. (2020). *Από τη λογοτεχνική στην κινηματογραφική αφήγηση. Η φιλική μεταφορά πεζογραφικού έργου και η περίπτωση της 'Φόνισσας'. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης-Κώστας Φέρρης*. Αθήνα: Ανατολικός.
- Λαγόπουλος, Α. (2004). *Επιστημολογίες του νοήματος, δομισμός και σημειωτική*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Λαζαράτος, Γ. (2001). *Η κατά Luciano Nanni πολυσημία του έργου τέχνης στη σύγχρονη εποχή: η σχέση έργου τέχνης και κριτικής ερμηνείας, σχέση μεταφραστικής ισοδυναμίας; Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Κέρκυρα.*
- Λαζαράτος, Γ. (2007). *Umberto Eco: Διασημειωτική Μετάφραση & Μετάφραση και Επιστημολογία*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μήνη, Π. (2011). Μια μέθοδος ανάλυσης κινηματογραφικών διασκευών: Το παράδειγμα της διασκευής της Μάνας του Γκόρκι από τον Πουντόβκιν και τον Ντονσκόι Στο Φ. Ταμπάκη-Ιωνά, Μ. Ε. Γαλάνη (επιμ.), *Από τη λογοτεχνία στον κινηματογράφο, Πρακτικά ημερίδας* (σελ. 19-42). Αθήνα, Αιγόκερως.

Abstract

Evangelos Kourdis

Semiotics and translation

This study presents first the relationship between semiotics and translation studies, the debate on their epistemological status, the positions of semioticians on translation and translation scholars on semiotics. The subfield of translation semiotics is then presented and a reflection on what translation studies seeks from semiotics at the conceptual, methodological, and theoretical levels is developed. The study concludes with a description of the influence of semiotics on Greek translation studies and the author's reflection on the interaction between the two research fields.

Key-words: semiotics, translation